

De aard van het onderwijs in de algemeene ziektekunde

<https://hdl.handle.net/1874/14747>

Oct 17/14

DE AARD VAN HET ONDERWIJS

IN DE

ALGEMEENE ZIEKTEKUNDE.

REDEVOERING

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE
HOOGESCHOOL TE UTRECHT

DEN 26STEN SEPTEMBER 1862 UITGESPROKEN

DOOR

DR. W. KOSTER.

LEIDEN,

FIRMA JAC^q. HAZENBERG, CORN^q. ZOON.

1862.

EDEL-GROOT-ACHTBARE HEEREN CURATOREN DEZER HOOGESCHOOL;
WEL-EDEL-GESTRENGE HEER SECRETARIS VAN 'T COLLEGIE VAN
CURATOREN;
HOOGGELEERDE HEEREN, RECTOR MAGNIFICUS EN VERDERE HOOG-
LEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP,
HOOG GEACHTTE AMBTGENOOTEN;
WEL-EDELE ZEER GELEERDE HEEREN LECTOREN AAN DEZE HOOGESCHOOL;
EDEL-ACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GE-
WEST, EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS
TOEVERTROUWD;
WEL-EDELE ZEER GELEERDE HEEREN DOCTOREN IN DE VERSCHIL-
LENDE FAKULTEITEN;
WEL-EERWAARDE HEEREN LEERAREN DER GODSDIENST;
WEL-EDELE HEEREN STUDENTEN AAN DEZE HOOGESCHOOL;
GIJ ALLEN VOORTS, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOOR-
DIGHEID VEREERT;

ZEER GEËERDE HOORDERS!

Het schijnt eene algemeene ontwikkelingswet in de na-
tuur te zijn, dat niets zonder herhaalde gedaantewisseling,
en zonder strijd tot zijne bestemming kan komen. Hetzij
wij de vorming der planeet waarop wij wonen, hetzij wij

den groei en het leven van planten en dieren gadeslaan, overal bemerken wij onophoudelijke verandering, werking van nadeelige invloeden, gedaantewisseling en strijd.

Die wet geldt niet minder voor het menschelijk leven, voor maatschappelijke toestanden en instellingen. Hoeveel veranderingen ondergaat niet de mensch, wat al twijfelingen en welke stormen moet hij niet bekampen, eer hij tot overtuiging, tot vastheid van karakter, tot een bepaald levensplan is gekomen. Hoeveel inspanning en welke worstelingen heeft het gekost, om de maatschappij te maken tot hetgeen zij door de beschaving is geworden!

Ook de wetenschap heeft hare tijdperken van ontwikkeling, en werd slechts na vele veranderingen, na veel verschil over meeningen en beginselen, wat zij thans is; en hare verdere volmaking zal wel evenzeer door omwenteling en strijd gekenmerkt worden.

Het lot dat plant en dier en mensch, maatschappij en wetenschap beschoren is, moest noodwendig ook dat der geneeskunde zijn. Ook hare geschiedenis toont ons eene opeenvolging van belangrijke veranderingen, en verplaatst ons op menig slagveld der partijen, stelsels en meeningen.

Gelijk echter in de geschiedenis der volken, der maatschappelijke verhoudingen, en der wetenschappen, altijd één of meerdere belangrijke beginsels het middenpunt van den strijd vormden, onder alle veranderingen telkens duidelijker te voorschijn kwamen, en hoe langer hoe meer erkend en ontwikkeld werden, zoo was het ook in de geneeskunde. Bij hare geschiedkundige ontwikkeling zien wij dat de ontleedkunde en de natuurkunde van het

menschelijk ligchaam de spil vormen, waarom zich de verschillende meeningen en de vaak hevige strijd voornamelijk draaijen. Doch te gelijk zien wij dat die wetenschappen, onder alle tegenwerking, onder alle miskennis meer en meer vooruitgaan, en telkens duidelijker hare gewigtige beteekenis en haren invloed doen gevoelen.

Dien invloed moesten zij vooral uitoefenen op de algemeene ziektekunde. De geschiedkundige ontwikkeling dezer wetenschap levert ons een tafereel van uiteenlopende meeningen, van verschillende beginseleu, en van eene verwarring, zoo als er naauwelijks op eenig gebied der menschelijke kennis zou aan te wijzen zijn. Geen wonder ook! Het geldt bij hare behandeling de grondslagen der geneeskundige wetenschap; en ik vrees niet, te veel te zeggen, wanneer ik beweere, dat niets moeilijker is, dan de poging om de geneeskunde op een vasten wetenschappelijken grondslag te vestigen.

Die moeilijkheid moest zich vooral doen gevoelen, toen de ontleed- en natuurkunde van het menschelijk ligchaam nog zeer weinig ontwikkeld waren, toen in plaats van natuuronderzoek, bespiegeling, in plaats van erkenning der onvolkomenheid en streven naar vooruitgang, het vormen van afgeronde stelsels, waarin men alles meende te weten, aan de orde van den dag waren. Lang duurde het eer men trachten kon de ontleed- en natuurkunde van het menschelijk ligchaam als de grondslagen der ziektekunde te bezigen. Die beide wetenschappen zelve moesten daarvoor tot een graad van volkomenheid geraken, welke zij eerst in deze eeuw konden bereiken.

Het waren de natuurkundige wetenschappen, welke ook hier, even als elders, haren magtigen invloed deden gevoelen. Door de hulpmiddelen welke zij verschafften, door den geest harer beoefening, welke zich ook aan de beoefenaars van andere wetenschappen mededeelde, werd eene snelle ontwikkeling der weefselleer, der ziektekundige ontleedkunde en der natuurkunde van het menschelijk lichaam, in het begin dezer eeuw, mogelijk. Eene geheele verandering van het karakter der geneeskundige studiën was daarvan het gevolg.

In deze geschiedkundige feiten vinden wij gewis de verklaring van het verschijnsel, dat niet alleen in vroegere eeuwen de algemeene ziektekunde een tooneel van strijd en van verwarring was; maar dat nog vóór weinige jaren, omtrent den aard en de waarde dier wetenschap zulk een groot verschil van meening heerschte, hetwelk ook thans nog niet in eene algemeene overeenstemming is opgelost. Men ging zelfs zoo ver van te vragen of er tegenwoordig wel eene algemeene ziektekunde bestond, of de nieuwere ontdekkingen in de ontleed- en natuurkunde iets meer gedaan hadden dan afbreken, dan verwoesten van hetgeen toch eene zekere waarde had, en door niets beters vervangen werd?

Die twijfelingen en vragen waren het noodzakelijk gevolg van het overgangstijdperk, dat de algemeene ziektekunde, nog kort geleden, doorleefde; en thans zal wel meer en meer de overtuiging algemeen worden, dat het verval dier wetenschap slechts schijnbaar was; dat, integendeel, de gedaanteverwisseling welke zij door den vooruitgang

der anatomie en physiologie onderging, tot hoogere ontwikkeling moet leiden, ja welligt, haar eerst het ware beginsel, den waren grondslag verschaft heeft. Dat wenschte ik aan te toonen in de redevoering, waarmede ik in dit uur de betrekking van Hoogleeraar aan de Utrechtsche Hoogeschool zal aanvaarden. Het onderwerp was mij te meer welkom, omdat het op middelijke wijze het hooge gewigt der ontleedkundige studiën voor den geneeskundige in het helderste licht kan stellen. Verleent mij dan uwe welwillende aandacht, wanneer ik tot u spreek over den aard van het onderwijs in de algemeene ziektekunde.

Toen ik zoo even beweerde, dat er bijna geen gebied van menschelijke kennis zou aan te wijzen zijn, waarop meer verwarring en verschil van meening geheerscht heeft, dan op dat der algemeene ziektekunde, overdreef ik niet. Een enkele blik in de geschiedenis der geneeskunde toont het ons, dat er bij het behandelen der ziektekunde plaats was voor bekrompen stelsels en voor onbegrensde bespiegelingen; voor teleologische verklaringen, en voor materialistische beschouwingen. Hier vinden wij dorre overzichten van ziekten, in een bepaald stelsel gerangschikt, daar ontmoeten wij wijdloopige redeneringen over de beteekenis der geneeskunde, en het begrip van ziekte en gezondheid, beschouwingen over de mogelijkheid van het ziekworden,

en overzichten van de geschiedenis der geneeskunde en den invloed der wijsgeerige stelsels. Aan de eene zijde wil men grondige ontleed- en natuurkundige studie, en kennis van de weefselveranderingen in het zieke ligchaam; aan de andere zijde keurt men dat streven minder goed, en ziet voor den aanstaanden geneeskundige vooral heil in de kennis van den mensch als maatschappelijk, zedelijk en godsdienstig wezen.

Waar ligt, onder zoo veel verschillende meeningen, de waarheid? Wij willen trachten G. H. ons een duidelijk denkbeeld te vormen van de beteekenis der algemeene ziektekunde, om zóó een overtuiging te verkrijgen, omtrent den weg welken men in onze dagen bij hare beoefening volgen moet.

Uit haren aard behoort de algemeene ziektekunde onder het zoogenoemde voorbereidende onderwijs. Ik zal wel niet behoeven te betoogen, dat van de voorbereidende studiën zeer veel afhangt voor de latere vruchtbare beoefening dier wetenschap, welke meer bepaald het doel van den studerende is. Slechts op een goeden grondslag kan een degelijk gebouw rusten. Die stelling geldt zoowel in den letterlijken, als in den overdragtelijken zin. Vergeefs zou het zijn terstond met de beoefening van bijzondere ziektekunde en geneesleer een aanvang te maken, zonder vooraf ontleed- en natuurkunde, en geneesmiddelleer bestudeerd te hebben, zonder — voegen wij er met het oog op ons onderwerp bij — zonder genoegzame kennis van algemeene ziektekunde te hebben verkregen.

Meent daarom niet G. H. dat ik het begrip van voor-

bereidende studiën voor den geneeskundige zoo eng opvat, dat men van ieder, die eene zekere hoeveelheid anatomisch-physiologische, en algemeen-pathologische kennis verworven had, door eenigen tijd studie aan het ziekbed, een degelijk geneeskundige zou kunnen maken. Het is er ver van af. Wil men wetenschappelijke geneeskundigen vormen, dan behooren onderwijs en opvoeding van de eerste jeugd af zoo ruim en grondig mogelijk te zijn geweest. Dan moeten letterkundige en natuurkundige studiën voorafgegaan zijn, nog eer men het voorportaal der eigenlijke geneeskundige studiën binnentreedt. De tijd noch de gelegenheid zijn er thans voor geschikt, om aan te toonen, dat meer nog dan voor andere wetenschappen, de breede, algemeene ontwikkeling der beoefenaars voor de geneeskunde een vereischte is, omdat zij, nog meer misschien dan andere wetenschappen, aan vooruitgang behoefte heeft. Immers slechts door grondige algemeen-wetenschappelijke studiën kunnen de mannen gevormd worden, wier bemoeijingen met een bijzondere wetenschap, deze een schrede voorwaarts doen gaan. Zonder dat men de noodzakelijkheid hiervan inziet, en door onbekrompen ondersteuning van alle takken van onderwijs, en niet het minst van het universitaire, het aangenomen beginsel toepast, is er geen wetenschappelijk leven, geen vooruitgang.

Men moge dan, volgens bekrompen utiliteits-beschouwingen, beweren, dat men, ook zonder die ruime wetenschappelijke ontwikkeling, bruikbare praktici kan vormen, dat de maatschappelijke werkring van den geneesheer nog slechts in geringe mate met de wetenschappelijke studiën

in verband staat — men dooft op die wijze het leven der geneeskundige wetenschap uit, en van verdere ontwikkeling kan geen sprake meer zijn.

Doch wat zal ik voortgaan met het betoogen van de noodzakelijkheid der ruime wetenschappelijke ontwikkeling van den geneeskundige? Ging er niet onlangs een stem op uit den Senaat dezer Hoogeschool, welke met klemmende en welsprekende woorden zulk een betoog aan 's lands vertegenwoordiging rigtte, toen het hem toescheen, dat een ontworpen geneeskundige wet het beginsel dier wetenschappelijke ontwikkeling niet genoegzaam in acht genomen, en vooral door mindere waardering van het universitaire onderwijs, miskend had?

Ik behoef dus niet te zeggen, dat ik het begrip van voorbereidende studiën voor den geneeskundige zeer ruim opvat. Maar ook bij de eigenlijke geneeskundige studiën moet men scheiden tusschen de voorbereidende, in engeren zin, en de praktisch-clinische, welke het einddoel van het streven zijn. Tot die voorbereidende studiën behoort ook de algemeene ziektekunde, en wij zullen thans nagaan hoe zij ontstond, en zich ontwikkelde tot hetgeen zij tegenwoordig is.

Wanneer wij tot de oudste tijden opklimmen, vinden wij zelfs haren naam nog niet vermeld. Bij HIPPOCRATES, en zijne volgelingen is de geneeskunde nog geen wetenschappelijk geheel, maar eene opsomming van waarnemingen en opmerkingen omtrent den gezonden en zieken toestand van het menschelijk ligchaam, eene verzameling van aphoristische en dogmatische uitspraken omtrent toevallig

gevonden geneesmiddelen voor bepaalde ziekteverschijnselen. Dat daarin veel juiste en scherpzinnige denkbeelden worden aangetroffen, dat vele feiten werden ontdekt, welke zonder ontleed- en natuurkundige kennis, door waarneming en redenering kunnen gevonden worden, vindt zijne verklaring gereedelijk in het groote talent van observatie, en in de juiste natuuropvatting der Grieken, in den tijd toen hun land de bakermat der kunsten, en de bloeiplaats der wijsbegeerte was. Maar van eene leerstellige ziektekunde, kon, om ligt te begrijpen redenen nog geene sprake zijn, en wij treffen opmerkingen aan over ziektemakende invloeden, over slijm, gele en zwarte gal, vermengd met waarnemingen over hersenschudding, over den invloed der jaargetijden, over het nimmer voorkomen van vrouwen, welke even goed den linker als den regter arm kunnen gebruiken, enz. Zoo uitmuntend dus dikwijls de bijzondere opmerkingen, zoo scherpzinnig de afzonderlijke stellingen zijn, zoo gebrekkig is nog de rangschikking, en het beredeneerd overzigt.

Ook de volgelingen van HIPPOCRATES kwamen niet veel verder, verrijkten den schat van waarnemingen, en leverden ze in dogmatischen vorm aan hunne navolgers over. Langzamerhand ontstond er echter eene neiging tot het vormen van bepaalde stelsels, vooral door de nog zoo naauwe vereeniging tusschen de geneeskunde en de bespiegelende wijsbegeerte, zoodat men weldra van idealistische, Platonische, en van realistische, Aristotelische geneeskundigen kon spreken. Reeds begint later, vooral door den invloed der Alexandrynsche school, de tegenstelling

tusschen de empirici en de dogmatici; maar een zelfstandig karakter kan men de geneeskunde vóór CELSUS en GALENUS naauwelijks toekennen.

Even als andere wetenschappen, werd ook de geneeskunde in de eerste jaren van het Romeinsche keizerrijk encyclopaedisch bewerkt. Het was CELSUS, die deze taak op zich nam, waartoe hij door zijne uitgebreide historische en wijsgeerige kennis, en door zijn helder oordeel uitnemend geschikt was. Hij verzamelde alle waarnemingen, welke op het gebied der geneeskunde bekend waren, voegde ze tot een ordelijk geheel bijeen, en leverde eene zelfstandige geneeskundige encyclopaedie. Daarbij zien wij, dat de algemeene ziektekunde zich als een noodzakelijk bestanddeel der geneeskundige wetenschap terstond ontwikkelt, wanneer zij rijp is geworden tot eene zelfstandige bewerking. De schriften van CELSUS toch worden geopend met eene korte geschiedenis der geneeskunde, en een overzicht van de grondstellingen, van de algemeene waarheden der ziekteleer, in korten en dogmatischen vorm, en terstond gevolgd door de diaetetiek, en de behandeling der bijzondere ziekten.

Eveneens levert GALENUS, ruim een eeuw later, niet aléén, zelfs niet hoofdzakelijk, beschrijvingen van bijzondere ziekten. Wij vinden die verspreid door zijne overige werken. Maar des te meer is het zijn streven een vasten grondslag voor de wetenschappelijke behandeling en ontwikkeling der geneeskunde te vinden. De verwarring, welke hij rondom zich ziet, de strijd tuschen Hippocratici, dogmatici, empirici, en welke partijen al meer! dringt hem tot

het zoeken naar eenheid en overeenstemming, en hij schrijft eene algemeene ziektekunde, eene grondvesting der geneeskunde op ontleed- en natuurkundige kennis en op waarneming, door wijsgeerige beschouwingen tot een geheel gevormd. Het is bekend dat de ontleedkunde veel aan GALENUS te danken heeft, al kon hij slechts lijken van dieren onderzoeken. Zijne waarnemingen over het zenuwstelsel, zijne beschrijving van het hart, zijne proeven omtrent de gevolgen der doorsnijding van het ruggemerg, waren onschatbare aanwinsten in den tijd, toen de kennis van het menschelijk ligchaam nog zoo hoogst gebrekkig was. Maar het laatste was ook de reden, dat zijne poging om eene beredeneerde ziektekunde te leveren, slechts tot eene gebrekkige uitkomst kon leiden. Het inzicht in de zamenstelling en de verrigtingen van het menschelijk ligchaam was hoogst onvolledig. Voegt daarbij de zucht van GALENUS tot spitsvondige redeneringen, tot het vormen van een afgesloten geheel, en men kan zich voorstellen, hoe zijne pathologie — op zoo gelukkigen grondslag begonnen — toch een empirisch-philosophisch en dogmatisch stelsel werd, in plaats van eene inleiding tot het bestuderen van de ziekelijke veranderingen des ligchaams.

De invloed van vooraf opgevatte begrippen is ook bij hem niet te miskennen, hoezeer hij zelfstandig te werk gaan, en zich van traditie en vroegere dogmata losmaken wil. Zoo doet hij proeven omtrent de gevolgen der doorsnijding van het ruggemerg, maar durft den schedel niet openen, om ook proeven omtrent de verrigtingen der hersendeelen te doen, uit vrees voor het ontwijken der ver-

onderstelde levensgeesten, welke in dien schedel huisvesten zouden — eene beschouwing, welke trouwens, in beeldsprakigen zin opgevat, waarheid genoeg behelst.

Op die wijze was er, in de tweede eeuw na Chr. eene dogmatische ziekteleer, en eene encyclopaedie der geneeskundige wetenschappen ontstaan, zoo volledig en volkomen als het in dien tijd mogelijk was. Na GALENUS ontwikkelde de geneeskunde zich slechts weinig. Zijne leer, zijne uitspraken werden eenige eeuwen lang, als orakeltaal beschouwd. Slechts enkelen waagden het nu en dan, andere inzigten kenbaar te maken, en uitbreiding van ontleeden natuurkundige kennis, en toepassing van kritiek, als wenschelijk voor te stellen. Maar hunne stem wordt te midden van de luidruchtige prediking der traditie en dogmatiek niet gehoord. De enkele vermag niets tegen de menigte; en bij die menigte is geen wetenschappelijk leven, geen zelfstandig denken, geen vooruitgang. De groote sociale en politieke gebeurtenissen, de ondermijning, en eindelijk de val van het Westersch-Romeinsche rijk, en de volksverhuizingen schijnen den vooruitgang van kunsten en wetenschappen te belemmeren. Later belet de duisternis der middeleeuwen het doordringen van het licht der wetenschappelijke ontwikkeling. De geneeskundigen zijn of domme routiniërs, of slaafsche aanhangers van GALENUS. In Arabie, het land waar toen ten tijde sommige kunsten en wetenschappen bloeiden, waar sterrekunde en plantenkunde en bouwkunst beoefend werden, belemmerden de afkeer van lijken, het despotisme, en de daarvan afhankelijke onmogelijkheid van het groote deel des volks om zelfstan-

dig te denken, de ontwikkeling der geneeskunde. Ook daar vinden wij slechts slaafsche navolging van overleveringen der Grieksche geneeskunde, en van het Galenisme, en eene ongehoorde barbaarschheid en ruwheid in de uitoefening der genees- en heelkunde.

Werkelijk ontmoeten wij in het tijdvak van GALENUS tot aan de groote hervorming in de zeventiende eeuw door de ontdekkingen op anatomisch-physiologisch gebied, nauwelijks eenige teekenen van vooruitgang, noch in de ziekteleer, noch in de kennis en behandeling van bijzondere ziektegevallen. Enkele lichtstralen flikkeren nu en dan, maar hun glans wordt weldra verdoofd. In Frankrijk bloeit de school van MONTPELLIER, en GUY DE CHAULIAC schijnt in het begin der 14de eeuw tot een hervormer der geneeskunde bestemd. Hij munt uit door geschiedkundige kennis, door rijke ervaring, door afkeer van het blinde autoriteits-geloof zijner tijdgenooten. „Miror – zoo zegt hij – quod ita se sequuntur sicut grues. Unus non dixit nisi quod alter. Nescio si propter timorem aut amorem. Dimittantur tales amicitiae et timores, quoniam amicus est Socrates vel Plato, sed magis amica veritas.” De ruime beoefening van anatomie en en physiologie schijnt hem voor den vooruitgang der geneeskunde hoogst wenschelijk. Aan de school van MONTPELLIER worden die wetenschappen beoefend. Maar hoe? Het geldt bijv. de vraag, welke reeds door GALENUS behandeld was, of gevoel en beweging door dezelfde of verschillende zenuwen geleid worden. Doch men wil niets beslissen, want „difficilis est materia; quare melius eam obdormire!” Zoo moeijelijk scheen het vraagstuk dat CHARLES BELL in 1820

door het prikkelen van de wortels der ruggemergzenuwen bij een konijn besliste.

In Arabie schijnt de geneeskundige wetenschap een bevorderaar in RHIAZES te zullen vinden. Men mag vermoeden dat hij lijken van dieren onderzocht heeft. Hij kent bijv. zelfs den nerv. trochlearis; maar den toestand der ontleedkundige kennis kan men beoordeelen uit zijne raadgeving, die zenuw bij het opereren van de traanfistel niet te kwetsen.

Wat was de aanleiding tot zulk een treurigen stilstand en slaafsche navolging van vroegere leerstellingen? Op welken magtigen invloed wachtte de geneeskunde, om zich van de boeijen der overlevering en van het autoriteits-geloof te ontdoen? G. H. het is gemakkelijk uit de geschiedenis aan te toonen, dat voornamelijk het gebrek aan ontleed- en natuurkundige studiën de ontwikkeling der geneeskunde belemmerde; en wij zien dan ook reeds in de zestiende eeuw, toen bij de algemeene herleving der wetenschappen, een nieuwe dageraad voor de studie der ontleedkunde aanbrak, tegelijk het morgenrood schemeren van den vooruitgang der ziektekunde.

In Frankrijk beoefenen VIDUS VIDIUS en SYLVIVS (Jacques du Bois) en als leerling van dezen, VESALIUS, de ontleedkunde. De laatste, wiens naam geen geneeskundige, geen ontleedkundige in het bijzonder, zonder eerbied uitspreekt, werkt later in verschillende betrekkingen in vele steden van Europa: Brussel, Parijs, Padua, Madrid, Nymegen, enz. aan de verbetering der ontleedkunde. Geen gevaren worden door hem ontzien; eer, aanzien, persoonlijke veiligheid offert hij op om lijken te kunnen onderzoeken. De hevigste

aanvallen zijner tijdgenooten, zelfs zijner vroegere leermeeesters kunnen hem niet terughouden, met het uitgeven van zijn groot ontleedkundig werk voort te gaan. Al noemt hem SYLVIUS in plaats van VESALIUS, VESANUS, toen hij het waagt de dogmata van GALENUS omver te werpen, en nieuwe denkbeelden over de zamenstelling en de verrigting van vele ligchaamsdeelen bekend te maken, toch gaat hij met overtuiging en volharding voort; en de nakomelingschap rigtte hem standbeelden op, en omringde met den laauwerkrans der wetenschappelijke heldendaden, het hoofd, waarop de tijdgenooten de martelaarskroon drukten.

In Italië vindt tenzelfden tijde de ontleedkunde uitmuntende beoefenaars in GABRIEL FALLOPIA en BARTOLOMEO EUSTACHIO, in Duitschland in BAUHINUS en FELIX PLATER.

In het midden en het laatst der zestiende eeuw begint daarenboven een nieuw tijdperk voor de natuurkunde van den mensch. Het kan niet anders of de belangrijke vooruitgang der ontleedkundige kennis moet ook de valsche voorstellingen omtrent de verrigtingen des ligchaams wijzigen. Wel zal eerst in de volgende eeuw een HARVEY geboren worden, om met koenen moed de zonderlinge leer der bloedbeweging en bloedzuivering van GALENUS te vernietigen, en er eene volledige en juiste beschrijving van den bloedsomloop door het hart, de slagaderen en de aderen voor in de plaats te stellen; maar – gelijk meestal het geval is met belangrijke ontdekkingen – ook hier kon de blik van HARVEY slechts zoo ver reiken, omdat hij stond op de schouders zijner voorgangers. Reeds in de zestiende eeuw waren de grondslagen voor de juiste kennis van den

bloedsomloop gelegd, en wij behoeven slechts de namen van FABRICIUS, MICHAEL SERVETO, REALDUS COLUMBUS en CESALPINO te noemen, om dit aan te toonen.

Terwijl de anatomie en physiologie reeds in de zestiende eeuw zulke belangrijke vorderingen maken, is ook de invloed der nieuwe ontdekkingen en meeningen op de ziektekunde niet te miskennen. Groot kan hij nog niet zijn, want wij staan pas bij het begin van den nieuwen weg, welken de geneeskunde zal bewandelen, en waarop zij nog zooveel moeijelijkheden zal te overwinnen hebben. In Frankrijk echter doet zich in de leerstellingen en geschriften van JEAN FERNEL (1497—1558) reeds duidelijk die invloed gevoelen.

Zijne „*universa medicina*” is een kort begrip van de toenmalige ontleed-, natuur- en praktische geneeskunde, en in het werk „*de abditis rerum causis*” erkent men het streven naar eene betere waardering der ontleedkunde. FERNEL tracht bepaaldelijk de verrigtingen der organen van hunnen bouw, van hunne zamenstelling uit elementaire deelen, welke hij villi noemt af te leiden. Maar het kan niet anders of de ontleed- en natuurkunde, en hare toepassing op de ziektekunde moeten nog hoogst gebrekkig blijven. Daarenboven kunnen zelfs de helderste hoofden van dien tijd zich nog niet aan den invloed der dogmatiek van GALENUS onttrekken; en de overige schrijvers van het einde der zestiende eeuw bragten het hoogstens tot het betwijfelen der traditionele leerstellingen. Een voorbeeld daarvan vinden wij in de toenmaals ontstaande, ironiesche spreuk: „*pulsus bonus, urina bona, et - aeger moritur.*”

En wat konden inderdaad de anatomie en physiologie voor de pathologen zijn, in een tijd toen men, naar de leer van GALENUS, de nieraderen uit de lever liet ontspringen; toen men uit de urine, welke uit het bloed der nieraderen afgescheiden werd, den toestand der zoogenaemde „natuurlijke krachten,” en uit den slagaderpols den toestand der „levenskrachten” meende te kunnen beoordeelen. Dit enkele feit is voldoende om den grooten invloed der anatomie en physiologie op de algemeene pathologie aan te toonen. Men vond na den dood de slagaderen ledig, de aderen met bloed gevuld. In verband met andere bespiegelingen ontstond daardoor de theorie, dat de „fijnere levensgeesten” in de slagaderen bevat en bewogen worden; terwijl in het bloed der aderen de „natuurlijke krachten” huisvesten, welke de lagere stoffelijke verrigtingen van het ligchaam beheerschen. Eene tot in het belagchelijke uitgebreide polsleer, en een lijst van kenteekenen, om uit den aard der urine, den toestand van het bloed in de aderen te erkennen, welke onze tegenwoordige uroskopen met eerbied zou vervullen, waren er de gevolgen van.

Gij gevoelt het G. H. dat de ziektekunde den grondslag miste, waarop zij alleen rusten kan: uitgebreide en juiste anatomisch-physiologische kennis. Wij kunnen dan ook gerust het tijdperk van herleving der ziektekunde laten aanvangen met de ontdekking van den bloedsomloop door HARVEY, in het begin der 17de eeuw, al is die tijdsbepaling eenigzins willekeurig, daar er, gelijk wij aantoonen, reeds in de zestiende eeuw sporen van vooruitgang te vinden zijn op den goeden weg, welke door VESALIUS voorbereid werd.

De uitsluitend ontleedkundige studiën, daargelaten dat zij thans eerst op de juiste wijze begonnen, waren niet voldoende, om den magtigen invloed uit te oefenen, welke zich na HARVEY zal doen gevoelen. Wij zien dan ook nog juist vóór het keerpunt, dat wij aannamen, in PARACELsus EN VAN HELMONT voorbeelden van hetgeen de geneeskunde wordt in handen van mannen, die, schoon zij overigens door genialen aanleg, door geleerdheid en scherpzinnigheid uitmunten, den ontleed- en natuurkundigen hefboom missen, om de geneeskunde voorwaarts te bewegen. Ik zou te uitvoerig moeten worden, wilde ik eene voldoende schets geven van het stelsel van PARACELsus. Genoeg zij het, op te merken dat hij het toppunt voorstelt der romantisch-idealistische rigting. Zijne algemeene pathologie is één der zonderlingste ontologische stelsels. De ziektemakende invloeden worden allen als entia (astrorum, naturalia, dealia, etc.) gepersonificeerd; de grondslagen der geneeskunde zijn de filosofie, de astronomie, de alchemie, en de deugd. Voor de ontleedkunde koestert PARACELsus eene diepe verachting. Hoort slechts zijne uitspraken: „Was nutzt dem Arzt in Caduco, dass er weiss wo das Hirn liegt?“

„Ob ich schon anatomiam localem weiss, wass geht's Icteritiam an?“

„Das ist das rechte Buch, aus dem die Anatomia (d. h. die Erkenntnisz des Wesens des Lebens) folgen soll: Das der Mensch wisse der Elementen und Microcosmi Substanz, Proportiones, u. s. w.“

De wijsgeerige geschiedschrijver moge nu eene andere

opvatting van personen en meeningen hebben ¹⁾ dan hij die uitsluitend hare verhouding tot den toestand der wetenschap in onzen tijd nagaat, wij gelooven toch dat men over eene pathologie als die van PARACELSUS, moeilijk een medelijdenden glimlach kan onderdrukken. Zij moest noodzakelijk voeren tot de afdwalingen waartoe de navolgers van PARACELSUS vervielen, en waarvan de Engelsche geneesheer ROBERT FLUDD, een tijdgenoot van BACO VAN VERULAM wel het sprekendste voorbeeld oplevert. Deze toch beschouwde de ziekten alleen als gevolgen der zonde, en van een aantal uitvoerig beschreven daemonen; terwijl dan ook de eigenlijke geneesmiddelen slechts in het gebed en in de genade Gods gevonden worden. Voor ons doel is het echter genoeg op te merken, wat er van de ziektekunde, zonder ontleeden natuurkundigen grondslag wordt.

Ook eene nadere beschouwing van het idealisme van den vernuftigsten en scherpzinnigsten der navolgers van PARACELSUS, van VAN HELMONT zou ons hetzelfde leeren, Hypothetische beleedigingen eener „anima bruta” nemen in zijn leerstelsel de plaats in van ziekteoorzaken, welke men te genwoordig in de fijnere veranderingen der organen en weefsels, door mikroskopisch en chemisch onderzoek na spoort en meer en meer ontdekt.

De kennis van den bloedsomloop, door HARVEY zoo schitterend in het licht gesteld, de weldra volgende ontdekking van den ductus thoracicus, het naauwkeurig onderzoek naar den bouw van het hart, de lever en de klieren door LOWER,

¹⁾ Zie o. a. C. PRUYS VAN DER HOEVEN. Geschiedkundige anthropologie.

GLISSON, COWPER, e. a., de toepassing van het mikroskoop op het onderzoek van het dierlijk ligchaam door LEEUWENHOEK en MALPIGHI, de experimenteel-physiologische proeven over de onzichtbare huiduitwaseming door SANTORINI, over het werktuigelijke der bloedbeweging, en de dierlijke beweging in het algemeen door BORELLI, de glansrijke ontdekkingen in de physiologie der voortplanting en ontwikkeling door REINIER DE GRAAF en JOHANNES HAM ¹⁾ zijn enkele lichtpunten, welke wij in het tijdperk van de wedergeboorte der geneeskundige studiën in de zeventiende eeuw opmerken. Voegen wij er bij dat de geheele geest van onderzoek en redenering eene gewenschte verandering had ondergaan. In plaats van bespiegeling en opbouwning à priori, ontstond het streven naar onbevangen natuuronderzoek, en toepassing daarvan door gevolgtrekkingen, welke op nieuw aan waarneming en proeven werden getoetst — in één woord: de anatomisch-physiologische rigting was voor goed als de ware erkend, en zou ook weldra op de ziektekunde haren magtigen en nuttigen invloed doen gevoelen.

Dat die invloed echter in het begin nog gebrekkig bleef, dat wanbegrip aan de ééne, overdrijving aan de andere zijde tot nieuwe verwarring, tot vernieuwde stelselmakerij moesten leiden, is niet te verwonderen. Wij kunnen het niet vreemd vinden dat er eene eenzijdige en dogmatische rigting ontstond, de zoogenoemde „jatrochemische school” der geneeskunde, welke van FRANS DELEBOE SYLVIUS, eenigen

¹⁾ Niet LUDWIG VON HAMMEN. Zie H. J. HALBERTSMA. Versl. en Mededeel. der Kon. Akad. van Wetensch. Afd. Natuurkunde, Deel XIII.

tijd hoogleeraar te Leiden, afstamt; dat de ontdekking der bloedbeweging, en andere werktuigelijke verrigtingen in het ligchaam, tot overdreven toepassing voerde, waardoor de „jatrmechanica” zich ontwikkelde, vooral onder de handen van BORELLI EN BOERHAVE; noch dat de onderzoekingen over de prikkelbaarheid van het zenuwstelsel, en van andere deelen des ligchaams, een nieuwen vorm van „vitalisme” in het leven riepen, vooral door HALLER, CULLEN EN BROWN vertegenwoordigd. Genoeg, dat de kracht der vroegere dogmatiek gebroken was, dat ontleed- natuur- en scheikunde als de grondslagen der ziektekunde zijn erkend.

Zonder de meeningen der zoovevengenoemde scholen in bijzonderheden na te gaan, hetgeen ons te ver zoude afleiden, willen wij nog opmerken, dat vooral in de „Institutiones medicae” van onzen beroemden landgenoot BOERHAVE, de invloed der anatomisch-physiologische rigting is op te merken. Die „Institutiones” zijn eene proeve eener algemeene ziektekunde in verband gebragt met anatomie en physiologie. De ontdekking der bloedbeweging heeft tot eene ruimere toepassing geleid. Men heeft beweging, in den uitgebreidsten zin, opgevat als een eigenschap der levende lichaamsdeelen. Storingen van die beweging veroorzaken ziekten. In den stilstand van het bloed bij ontstekingen vindt men er een voorbeeld van. Ziedaar één der grondslagen der jatrmechanische school. Maar niet altijd kon men schijnbaar zoo duidelijke anatomisch-physiologische verklaringen van ziekten geven, ook al nam men de scheikunde te hulp. Een tal van scheikundige verklaringen van het gezonde leven, en van het ontstaan van bedorven vochten,

toonen den gebrekkigen toestand der toenmalige scheidkunde aan, en leeren ons, dat de „*Institutiones medicae*” nog slechts eene eerste poging zijn om de algemeene ziektekunde op de ontleed- en natuurkunde van het menschelijk ligchaam te grondvesten.

In het laatst der zeventiende en in de achttiende eeuw deed zich de invloed der nieuwe ontdekkingen vooral in drie rigtingen gevoelen: in de mechanische en chemische levensopvatting, waarvan ik het kenmerkende reeds met een enkel woord besprak; in de vitalistische beschouwingen, en in het animisme, dat door den Duitschen geneesheer GEORG ERNST STAHL (1660—1734) in het leven werd geroepen.

De vitalistische beschouwingen waren een gevolg van de meer en meer toenemende kennis der zenuwprikkelbaarheid en der zenuwprikkels, waardoor men trachtte het gezonde en zieke leven als een gevolg der voortdurende werking van, en terugwerking op prikkels te verklaren.

De namen van HOFFMANN, BROWN e. a. zijn aan die rigting verbonden; de woorden *sthenie*, *asthenie*, *irritatie*, *depressie* e. a. nog thans in gebruik, herinneren er ons nog dagelijks aan. Het animisme eindelijk was eerder eene reactie tegen de anatomisch-physiologische rigting, en herinnert aan het idealisme van VAN HELMONT. Toch had het een diepen grond, want STAHL zag terecht het nog zoo gebrekkige der mechanisch-chemische beschouwingen, en der vitalistische verklaringen in. Toch een stelsel willende bouwen, verviel hij tot de psychiatrische theorie. De ziel, niet alleen bedeed met de hoogere geest-

vermogens, maar ook met veelzijdigen invloed op het stofwisselingsproces; de ziekten, afhankelijk van afdwalingen, verkeerde begrippen der ziel omtrent het lichaamsrégime — ziedaar den hoofdinhoud der leer van STAHL.

Toch mag men hem niet geheel op ééne lijn stellen met PARACELSUS en VAN HELMONT, daar STAHL de ontleed- en natuurkunde niet miskende. Hij was eerst een aanhanger der mechanische beschouwingen van BOERHAVE; maar niet voldaan met de nog geringe opheldering, welke deze over de levensprocessen geven konden, trachtte hij door spiritualistische theoriën zijne voorstellingen omtrent het gezonde en zieke leven duidelijker en vollediger te maken. Maar wij behoeven het niet met vele woorden aan te toonen, dat door die theoriën niet het ware licht voor de ziektekunde ontstoken werd, dat zij integendeel de deur openden voor onvruchtbare bespiegelingen en voor een verderfelijk mysticisme.

Op die wijze bleef in de zeventiende en achttiende eeuw de invloed der anatomie en physiologie op de ziektekunde nog beperkt. Bespiegeling en stelselmakerij moesten aanvullen, wat er ontbrak, om de ziektekunde tot een gesloten geheel te vormen. Dit is ook niet te verwonderen, want er ontbrak nog een voornaam middel om de beoefening der ontleedkunde vooral dienstbaar te maken aan de ziektekunde. Men redeneerde op grond van ontleedkundige gegevens, en de resultaten van physiologische proeven, over het ontstaan en het verloop van ziekten; maar men verzuimde de ziekelijk veranderde lichaamsdeelen zelve naauwkeurig te onderzoeken. De ziektekunde bleef

nog steeds meer of min ontologisch; de ziekten werden nog te veel als abstracte wezens beschouwd; de gewigtige waarheid, dat elk ziekelijk verschijnsel van eene organische verandering der weefsels afhangt, was nog niet uitgesproken; de ziektekundige ontleedkunde en weefselleer moesten zich nog ontwikkelen. Daartoe was het ontstaan der weefselleer van het gezonde ligchaam een vereischte, en het genie van BICHAT schept in het laatst der achttiende eeuw, eene algemeene ontleedkunde, gelijk hij haar noemde, de kern der latere histiologie.

Reeds vroeger hadden zich echter voorboden van het naderende licht der ziektekundige ontleedkunde vertoond. In het midden ongeveer der zeventiende eeuw verscheen het „Sepulcrum anatomicum” van BONET, waarin de ziekelijke veranderingen, in lijken gevonden, voor zooverre men die toen kende, vermeld worden. Een halve eeuw later zagen de „Epistolae de sedibus et causis morborum per anatomen indagatis” van JOH. BAPT. MORGAGNI het licht; maar de ruime beoefening der ziektekundige ontleedkunde bleef bewaard voor BICHAT, die zoo teregt als het tweede keerpunt in de ontwikkeling van de anatomisch-physiologische rigting der geneeskunde beschouwd wordt. De titels zijner boeken: „Anatomie générale, appliquée à la physiologie et à la médecine” en „Recherches physiologiques sur la vie et la mort,” zijn bewijzen genoeg van de groote verwachtingen, welke hij van de weefselleer en de ziektekundige ontleedkunde voor de ziektekunde koesterde.

Dat hij zich daarin niet bedroog, leert de geschiedenis der geneeskunde in deze eeuw. Na hem toch is het bestu-

deren der weefsels in gezonden en zieken toestand, in verband met de physiologie, de erkende grondslag der ziektekunde geworden. De voortgaande verbetering der mikroskopen, en der overige hulpmiddelen van onderzoek maakten weldra eene snelle uitbreiding der histiologische kennis mogelijk. De scherpzinnige en geniale beschouwingen van SCHLEIDEN en SCHWANN omtrent het ontstaan der weefseldeelen van planten en dieren uit overeenkomstige elementen, cellen genoemd, en de kennis van de verdere ontwikkeling en de veranderingen dier cellen verschaffen daarbij een inzicht in de samenstelling en de verrigting der weefsels en organen, waarvan men vroeger geen denkbeeld had.

Weldra blijkt ook het gewigt dier cellenleer, zoo als van elke anatomisch-physiologische ontdekking op de ziektekunde, want VIRCHOW toont onwederlegbaar aan, dat de cellen, of de daaruit voortgekomen weefseldeelen, ook het uitgangspunt zijn der ziekelijke veranderingen in het lichaam, waarvan de ziekteverschijnselen gedurende het leven afhangen. Zóó ontstaat eene ziektekunde, welker grondslag in de kennis van de ziekelijke veranderingen der cellen gelegen is; en sommige geschriften en handboeken van de allerlaatste jaren kunnen de ongegrondheid der vrees bewijzen van hen, die meenden dat de algemeene ziektekunde onder de oopenhooping van pathologisch-anatomische onderzoekingen verstikt was geworden.

De histiologisch-physiologische opvatting der levensverrigtingen, zoowel in gezonden, als in zieken toestand, is thans het onvervreemdbaar eigendom der geneeskundige wetenschap geworden. Denkt men daarbij aan de uitbrei-

ding der hulpmiddelen van ziekenonderzoek gedurende het leven, welke eveneens op ontleed- en natuurkundige kennis gegrond zijn, welke slechts door natuur- en scheikundige, anatomische en physiologische studiën begrepen, toegepast, en uitgebreid kunnen worden, dan moet men ongetwijfeld den heilzamen invloed der nieuwe rigting in de geneeskunde erkennen. En welke is met korte woorden die rigting? Zij is geene anderē dan die der natuurkundige wetenschappen in het algemeen, waarneming en proefneming, natuuronderzoek in den uitgebreidsten zin des woords, zonder voorliefde voor bestaande meeningen, zonder toegeven aan de ingeschapen neiging om het geheele kosmische en tellurische leven te verklaren; hetwelk, hoe begrijpelijk en zelfs prijzenswaardig in oorsprong, den denker in den doolhof der bespiegeling en van het mysticisme leidt.

Zoo hebben wij G. H., schoon wij ons met de vraag naar den oorsprong der algemeene ziektekunde bezig hielden, onwillekeurig een doorlopend betoog geleverd van het hooge nut en den grooten invloed der ontleedkundige studiën voor den geneeskundige. Het zal u daarbij duidelijk geworden zijn, dat de ontleedkunde niet in den beperkten zin moet opgevat worden, welke van oudsher aan het woord gehecht is, maar dat er hier de gansche omvang der stelselmatige, plaatsbeschrijvende, ziektekundige en histiologische anatomie mede bedoeld wordt. Wij zagen de ontwikkeling der geneeskundige wetenschap hand aan hand gaan met die der ontleedkunde, en het zal u zijn

gebleken waarom de algemeene ziektekunde zoo weinig standvastig is, en onmogelijk een afgesloten geheel van wetenschap kan zijn; waardoor zij telkens van gedaante veranderen moest; waardoor, hetgeen men thans aan beginnende beoefenaars der geneeskunde onderwijst, weinig meer gelijk op de „*Institutiones medicae*” van BOERHAVE, op de „*pathogenic*” van HUFELAND, of op de „*algemeene pathologie*” van GAUBIUS. De reden is daarin gelegen dat de algemeene ziektekunde, in elk tijdperk der geneeskundige wetenschap, de uitdrukking is van den graad harer ontwikkeling, van de mate der verkregen kennis. Hoe gebrekiger die werkelijke kennis was, des te meer nam de algemeene ziektekunde de gedaante aan van een afgerond stelsel, waarbij zij van elders, vooral uit de onuitputtelijke bron der bespiegelende wijsbegeerte ontleenen moest, wat zij zelve niet bezat ¹⁾. Hoe helderder het licht der anatomisch-physiologische studiën begint te schijnen, des te meer wordt ook de ziektekunde ontleed- en natuurkunde van den zieken mensch, maar nog tot in het begin dezer eeuw behoudt zij veel van haar dogmatisch en bespiegelend karakter.

Geen wonder dat de snelle en ingrijpende vooruitgang der ziektekundige ontleedkunde en weefselleer in den loop dezer eeuw, welken ik in het kort schetste, ook tot een

¹⁾ Een toestand, welke door HIRTZ, wat al te scherp en overdreven, aldus wordt uitgedrukt: „Es gab ein Zeit, wo Philosoph und Arzt synonym waren, und die Aerzte über die Krankheiten nicht klüger urtheilten, als die Philosophen über das Unbegreifliche.”

tijdperk van omkeer en hervorming in de ziektekunde leidde, en gij zult u het ontstaan der verwarring, waarvan ik in het begin sprak, kunnen voorstellen. Die verwarring was echter geen blijk van het verval der ziektekunde, maar van haren nog niet erkenden vooruitgang, en thans zullen wij trachten te omschrijven, wat het onderwijs in die wetenschap tegenwoordig voor den studerende zijn kan.

Om u de beteekenis der algemeene ziektekunde voor den geneeskundige duidelijk te maken, weet ik niets beters te doen, dan haar den naam te geven, welke een Hoogleeraar dezer Akademie aan zijn uitmuntend handboek der logica gaf: de weg der wetenschap. Wat de logica, op die wijze behandeld, voor de wetenschap in het algemeen is, moet voor de geneeskunde in het bijzonder de algemeene ziektekunde zijn. Zij is: de weg der geneeskundige wetenschap. Zij omvat het onderwijs in de grondslagen der geneeskunde, en zet de methode uiteen, volgens welke deze moet beoefend worden. Van hare studie hangen het juiste inzicht in den tegenwoordigen toestand der wetenschap, en de mogelijkheid om hare ontwikkeling te bevorderen voor een groot deel af. Zij heeft voor den geneesheer in het bijzonder dezelfde hooge waarde, welke uitgebreid en grondig voorbereidend onderwijs voor den wetenschappelijken mensch in het algemeen heeft. Door haar onderscheidt zich de wetenschappelijke geneeskundige van den routinier, die, alleen op gezag of door ruwe ervaring, groepen van ziekteverschijnselen en geneesmiddelen heeft leeren kennen.

Zal echter de algemeene ziektekunde den genoemden invloed uitoefenen, dan moet zij zich naauw aan de ontleed- en natuurkunde van den mensch aansluiten, dan moet haar grondslag de ziektekundige ontleedkunde zijn. Niemand was van die waarheid meer doordrongen, en gaf er door woorden en werken meer blijken van, dan mijn uitstekende voorganger, de hooggeschatte SCHROEDER VAN DER KOLK. Reeds in zijne „*Observationes anatomico-pathologici et practici argumenti*” in 1826 te Amsterdam verschenen, vindt men er de krachtigste bewijzen van. „*Jam patet omnem pathologicam explicationem sine Anatomiae et Physiologiae cognitione, esse vanam et vacillantem*” — zoo luidt het in de inleiding van dat werk, en de daarin vervatte onderzoekingen over longziekten toonen aan, hoezeer hij ziektekundige ontleedkunde beoefenen, en aan de kennis der ziekteprocessen dienstbaar maken kon. Ook zijne inaugurele redevoering ¹⁾ te dezer plaatse in 1827 uitgesproken, was aan hetzelfde onderwerp gewijd. Later beletten ook zijne omvangrijke werkzaamheden in andere rigtingen, vooral in de psychiatrie, hem niet, om herhaaldelijk toepassingen van ziektekundig ontleedkundig onderzoek op de ziektekunde bekend te maken. Vele inaugurele dissertatiën onder zijne leiding bewerkt, zijn er de bewijzen van; en nog vóór weinige jaren, in 1858, zette hij de kroon op het werk, door het uitgeven der onderzoekingen over „het fijnere zamenstel en de werking

¹⁾ De anatomiae pathologicae, praecipue subtilioris studio utilissimo, et ad morborum naturam intelligendam maxime commendando.

van het verlengde merg, en over de naaste oorzaak der epilepsie, en hare rationele behandeling." Een schooner bewijs voor de opheldering welke de ontledkunde aan de ziektekunde kan geven, zou moeilijk te leveren zijn; en al kon het werk slechts dienen om den weg aan te toonen, welke men bij de studie der ziektekunde bewandelen moet, toch zou het een eerzuil blijven voor de nagedachtenis van SCHROEDER VAN DER KOLK.

De algemeene ziektekunde moet dus trachten toepassing van anatomie en physiologie te zijn. Maar daarbij kan zij groot gevaar loopen uitsluitend en eenzijdig te worden. Het gebrekkige onzer kennis in nog zoo vele opzichten kan de aanleiding zijn, dat even als vroeger bespiegeling en stelselmakerij trachten aan te vullen, wat aan degelijk inzicht ontbreekt. Op die wijze ontstaat een nieuwe dogmatiek, even nadeelig, en nog minder vergefelijk, dan die der oudere ziektekundigen. Wij vinden er in onze dagen voorbeelden van. De snelle ontwikkeling der ziektekundige ontledkunde, het onverwachte licht dat zij over een aantal ziekten verspreidde, leidde velen tot eene bijna uitsluitende beoefening dier wetenschap. De zoogenoemde cellulair-pathologie ontstond op die wijze, en hare behandeling in sommige geschriften, trouwens niet die van haren genialen stichter VIRCHOW, maar van sommige voorbarige navolgers, leert hoe eenzijdig en dogmatisch de ziektekunde op die wijze kan worden.

Tegenover de cellulistische ziektekunde verhief zich eene rigting, welke het ontstaan van ziekteprocessen voornamelijk van gestoorde zenuwwerking afleidt, en meer het

bestuderen der zenuwverrigtingen, dan van de ziekelijk veranderde cellen na den dood wil bevorderen. Dat beider streven eenzijdig is, dat de kennis der ziekelijke veranderingen in de weefseldeelen, zoowel als die der zenuwwerking uitstekende hulpmiddelen, maar elk op zich zelf geen voldoende grondslag der ziektekunde zijn, zou gemakkelijk aangetoond kunnen worden.

Doch er is nog een gevolg van de uitsluitend ziektekundig-ontleedkundige studiën in onzen tijd op te merken. Dat bestuderen van zieke organen, dat nasporen van de wijze, waarop zich ziekelijke vormsels uit de normale ligchaamsdeelen ontwikkelen, dat zoeken naar physische en chemische herkenningsmiddelen voor bepaalde ziekten, zou, volgens een aantal geneeskundigen, den geest te veel van den zieken mensch afleiden, en hem uitsluitend belang doen stellen in de ontleed- en scheikunde zijner ligchaamsdeelen. Daarenboven bestaan er zeer vele ziekten, waarbij wij slechts de groepen van verschijnselen gedurende het leven, en somtijds de verwijderde oorzakelijke aanleidingen kennen, zonder dat wij tot nog toe in het lijk duidelijke organische veranderingen vinden. De kennis en de behandeling dier ziekten zijn voor den geneesheer van even groot belang, als die eener organische hart- of nierziekte; maar daartoe helpen hem zijne ontleed- natuur- en scheikundige kennis weinig. Daarvoor heeft hij behoefte aan een gescherpt waarnemings- en redeneervermogen, en aan kennis van den mensch als maatschappelijk, zedelijk en godsdienstig wezen. Een ruime blik, een praktische takt, een beschaafde en humane omgang met lijders zullen

den geneesheer in vele gevallen van meer dienst zijn, dan de naauwkeurigste kennis van de ontwikkeling der kankercellen, of van de scheikundige reactiën der uitgescheiden stoffen.

Ook in ons vaderland is de rigting, welke minder met die uitgebreide ontleed- en natuurkundige studiën ingenomen is, niet onbekend. Zij nam, in de handen van den kundigen en eerwaardigen PRUYS VAN DER HOEVEN een bepaalden vorm aan, welke onder den naam van „anthropologie” algemeen bekend is. Schoon deze de groote aanwinsten der geneeskunde door de ontleed- en natuurkundige studiën niet ontkent, wil zij toch het onderwijs in de voorbereidende geneeskundige wetenschappen, niet bij voorkeur ontleed- en natuurkundig onderwijs maken. Zij verlangt bovenal historiestudie; kennis van den invloed welke zedelijkheid, godsdienst en hygiëne in de maatschappij uitgeoefend hebben en kunnen uitoefenen; zij is meer tot psychologisch, dan tot expérimenteel-physiologisch, meer tot subjektief ziekenonderzoek, dan tot pathologisch-anatomische nasporingen geneigd. Zij beoogt vooral de maatschappelijke vorming, en de algemeene ontwikkeling van den geneesheer.

Het kan mijn doel niet zijn G. H. een kritiek van de genoemde meeningen te leveren. Ik gaf er u slechts een korte schets van om u te doen gevoelen, hoe groot de eischen zijn, welke men aan het onderwijs in de algemeene ziektekunde mag stellen, en voor hoe verschillende opvattingen het geschikt is. Gij zult het reeds opgemerkt hebben, dat ik mij bij voorkeur vereenig met de anato-

misch-physiologische rigting, dat ik van een verstandig, en op ruimen schaal voortgezet onderzoek der zieke weefsels en organen, de meeste opheldering verwacht omtrent ziekteprocessen en verschijnselen. In dat opzigt zal ik voorzeker de voetstappen van mijn waardigen voorganger drukken.

Het moet, mijns inziens, het streven van het algemeen ziektekundig onderwijs vooral zijn, de aanstaande geneeskundigen te doordringen van de overtuiging, dat de organische weefselveranderingen de bron van alle ziekten zijn; dat slechts eene naauwkeurigere kennis dier veranderingen door ontleed- en scheikundig onderzoek ons een helderder inzicht in de stofwisseling, onder ziekelijke verhoudingen, kan geven; dat men, als het ware, bij het waarnemen van een groep ziekteverschijnselen, zich het beeld der organisch veranderde weefseldeelen, en hunner gewijzigde verrigtingen duidelijk voor oogen moet trachten te stellen; in één woord, dat men, om de uitdrukking van VIRCHOW te bezigen, mikroskopisch moet leeren denken. Meent niet dat ik daarmee alles gedaan zoude rekenen. Ik sprak slechts van de algemeene rigting van het onderwijs. Maar niet alleen dat de onvolkomenheid onzer kennis den histologisch-physiologischen grondslag der geneeskunde nog gebrekkig maakt – men zou toch terecht eenzijdig genoemd worden, wanneer men alleen pathologische anatomie en physiologie bestudeerde. Tot de taak der algemeene ziektekunde behoort ook het geven van logische begrippen omtrent oorzaak en gevolg bij de zoo zamengestelde ziekteprocessen; van juiste denkbeelden omtrent de werking der kosmisch-tellurische invloeden als ziekteoorzaken, en het

daarvan afhankelijke ontstaan van endemische, epidemische, miasmatische en contagieuse ziekten. Zij moet verder de algemeene wetten van het verloop en de uitgangen der voornaamste ziektegroepen doen kennen; het gemeenschappelijke in de verschijnselen bij verwante ziekten doen opmerken, en zóó den geneeskundige het middel aan de hand geven, om juist te oordeelen en te handelen in de niet zeldzame gevallen, waar groepen van ziekteverschijnselen zich aan hem voordoen, welke hij moeijelijk onder één der namen van het groote nosologische stelsel zou kunnen vereenigen. Dat haar gebied daardoor zeer uitgebreid wordt, dat zelfs de historie en de psychologie haar nu en dan hulp moeten verleen, behoeft geen nader betoog.

Aldus opgevat zal de algemeene ziektekunde het verwijt ontgaan, dat zij tegenwoordig te veel ontleedkunde der zieke lichaamsdeelen is. Want wij kunnen het niet ontkennen G. H. de anthropologische rigting is eene waarschuwend stem; en schoon zij naar onze meening de anatomisch-physiologische studiën niet op hare regte waarde schat, en zich laat verschrikken door de misplaatste vrees voor het ontstaan van eenzijdige anatomen, physici en chemici, die den zieken mensch niet meer begrijpen, haar gronddenkbeeld is schoon en waar: de geneesheer moet niet alleen anatoom en physioloog, maar ook veelzijdig ontwikkeld mensch wezen. Toch vreezen wij niet tot de ruimste beoefening der pathologische anatomie, en chemie, en physiologie op te wekken, als de ware grondslagen der ziektekunde. Want die studiën kan de genees-

kundige alleen tijdens zijne vorming in die mate beoefenen als voor zijne ontwikkeling noodig is. Daartoe kunnen hem geschikte werkplaatsen en voorwerpen, en verstandige leiding van grooten dienst zijn; terwijl het eene ijdele poging zou wezen hem door een leercursus of door boeken tot een „anthropoloog” te maken. Om hem tot dien idealen, hoog ontwikkelden mensch te vormen, wordt veel meer vereischt. Dat veronderstelt, bij gunstigen aanleg en degelijken grondslag, eene ijverig voortgezette en veelzijdige studie, waarvan die der ziektekunde en genezingsleer slechts een deel is. Daarom behoort een Hoogeschool vooral de plaats bij uitnemendheid te zijn, waar de studie der ziektekunde met alle hulpmiddelen mogelijk is. Alsdan kunnen de anatomisch-physiologische grondslag en de invloed der algemeene beschaving en ontwikkeling elkan- der de hand reiken, om den geneesheer te vormen tot hetgeen hij voor de maatschappij zijn moet.

De maatschappij mag hare eischen in dit opzigt hoog stellen. Zij kan veel vorderen van den geneesheer, die, om de woorden van den Utrechtschen Senaat te bezigen „zoo grooten invloed kan uitoefenen, niet alleen op de gezondheid, maar op het geheele ligchamelijk en zedelijk leven der huisgezinnen, waarin zijn hulp wordt verlangd, en die daarom een mensch moet zijn, zoo veelzijdig ontwikkeld, zoo vrij van vooroordeelen, zoo door den omgang met allerlei behoeften, en rigtingen, en karakters geoeffend, als men dit worden kan alleen aan eene hoogeschool.”

Het voorname doel van het onderwijs in de algemeene ziektekunde moet niettemin blijven, de anatomie en phy-

siologie, in den uitgebreidsten zin, te doen erkennen als de grondslagen der geneeskundige wetenschap. Dat streven grondt zich op de onloochenbare getuigenis der geschiedenis, en op de resultaten van de beoefening der wetenschap in onze dagen.

Er moge nog een doolhof van duistere en onverklaarde ziekten bestaan, waaromtrent wij nog nauwelijks vermoeden kunnen, hoe anatomie en physiologie er de draad van Ariadne voor worden zullen; de toepassingen onzer verkregen kennis op de genezing der ziekten mogen nog zeer schaarsch zijn — toch gaat de ziektekunde rustig op den ingeslagen weg voort, overtuigd dat het de eenige ware is om de geneeskunde, zoo het ooit kan geschieden, te maken tot eene positieve natuurkundige wetenschap. Wie zich dus ergert aan het schijnbaar nutteloos en onpraktisch streven van vele onderzoekers, miskent de beteekenis eener rigting, welke op grond van geschiedenis en ervaring, vooruitgang en verlichting ten gevolge moet hebben. Wie te spoedig resultaten wil, wie de schouders ophaalt bij het mikroskopiseren, en het onderzoeken van lijken, en op ironieschen toon vraagt, of er nog ooit een lijder door van den dood gered is, geeft blijken van bekrompenheid en beperkten blik. De wetenschappelijke man poogt verder te zien, en, moge het gebrekkige onzer tegenwoordige kennis, en het onvoldoende zijner pogingen hem vaak bedroeven, de overtuiging van in de goede rigting werkzaam te zijn, doet hem hoopvol het oog op de toekomst vestigen, en met nieuwen moed zich inspannen, om, al is het ook maar een enkelen steen,

bij te dragen tot het oprigten van het gebouw der geneeskundige wetenschap.

Dat ik geroepen werd om de wetenschap, van wier beteekenis en strekking ik een korte schets heb gegeven, aan deze Hoogeschool te beoefenen, en door onderwijs te verbreiden, is het gevolg van uwe vereerende keuze, Edel-groot-achtb. H. H. Curatoren. Wanneer ik u hier openlijk mijn dank betuig voor het vertrouwen dat gij in mijn ijver en krachten gesteld hebt, geschiedt het met een gevoel van weemoed en van angstvalligheid. Van weemoed, bij het herdenken aan mijn voorganger, den waardigen, en zoo teregt algemeen geachten SCHROEDER VAN DER KOLK — van angstvalligheid, daar ik, in plaats van zijne uitstekende verdiensten en beproefde bekwaamheden, nog slechts jeugdigen ijver en ernstige voornemens kan aanbrengen.

Ik zal niet trachten u de vele talenten, en de groote wetenschappelijke verdiensten van SCHROEDER VAN DER KOLK voor oogen te stellen. Een bevoegder hand dan de mijne ¹⁾ deed het op uitnemende wijze bij het schetsen van zijn leven, en het zou overbodig zijn voor u, die hem waardeert als uitmuntend leeraar, als ijverig natuuronderzoeker, als wetenschappelijk mensch in den ruimsten zin des woords, als bevorderaar van den roem dezer Hoogeschool. Gij gevoelt het daarom dat het iets meer dan eene gewone uitdrukking van bescheidenheid is, wanneer ik

¹⁾ Levensbericht van J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK doof W. VROLIK. Jaarboek der Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor het jaar 1862.

u verzeker, dat ik met eenigen schroom de gewigtige betrekking aanvaard, waarin SCHROEDER VAN DER KOLK mijn voorganger was. Eene eenigzins gewijzigde verdeeling der werkzaamheden heeft een gedeelte van zijn onderwijs in de handen van den Hoogleraar DONDEERS doen overgaan. Ik zal niet met vele woorden, welke noodzakelijk lofspraken zouden moeten worden, het wenschelijke dier schikking betoogen. Gij stemt het mij toe, dat de Hoogeschool en de studerende jongelingschap er slechts bij winnen kunnen.

De wetenschappen, wier beoefening mijn taak zal zijn, werden echter ook bij voorkeur door mijn voorganger beoefend, en vele, zijner met roem in ons Vaderland, zoowel als elders, bekende geschriften, kunnen tot bewijzen dienen van zijne zeldzame werkzaamheid en ijver, van zijne scherpzinnigheid en vindingrijken geest, van zijn ruimen wetenschappelijken blik. Het zou eene groote mate van verwaandheid verraden, indien ik meende, het verlies dat de Hoogeschool door zijn overlijden trof, terstond te kunnen vergoeden. Maar het schijnt niet te vermetel, in zijn voorbeeld een spoorslag te vinden, om met ijver werkzaam te zijn, en te trachten het vertrouwen, dat gij in mij gesteld hebt, niet te zeer te beschamen.

Slechts uwe welwillendheid en uwe vermogende hulp kunnen mij in staat stellen daarin naar wensch te slagen, en het schoone doel te bereiken dat ik mij voorstel: de studie der ontleedkunde en der ziektekunde aan deze Hoogeschool te doen bloeijen en ontwikkelen. Met vertrouwen beveel ik daarom de inrigtingen, welke met dat onderwijs in verband staan, in uwe voortdurende zorg aan. Onder

uw bestuur moge de Utrechtsche Hoogeschool de plaats zijn, waar de geneeskundige wetenschap grondig beoefend wordt, en, tot heil der menschheid meer en meer vooruitgaat.

Het zou mij moeilijk vallen, de gewaarwordingen te schilderen, welke ik ondervind, wanneer ik u, Hooggeleerde Heeren Hooggeleerden! thans openlijk als mijne ambtgenooten begroet. Het zijn gevoelens van vreugde over die eervolle onderscheiding aan de eene, van beschroomdheid en twijfeling aan de andere zijde. Aan velen uwer nog weinig bekend; opziende tegen de groote verplichtingen, en het moeilijk streven, hem opgelegd door zijne plaats in uwe rei, door zijn taak naast de uwe, welke reeds door de ondervinding gebleken is aan zoo bekwame handen te zijn toevertrouwd, mag de jeugdige aanvanger op den uitgestrekten loopbaan der wetenschap wel met eenige bezorgdheid voor zich zelve de toekomst te gemoet zien.

Naast die gewaarwordingen doen zich echter de levendige en frissche indrukken gevoelen van de welwillende ontvangst, mij bij zoo velen uwer te beurt gevallen, van de ondubbelzinnige blijken der belangstelling en genegenheid, waarmede gij mij in uwen kring wilt opnemen. In het vooruitzicht uwer hulpvaardigheid, uwer toegenegene gezindheid, uwer vriendschappelijke raadgevingen, treden de schroomvalligheid en het wantrouwen van eigen krachten op den achtergrond, en opent zich het verschiep eener aangename onderlinge verhouding, eener wederzijdsche belangstelling in elkanders studiën, van een gemeenschappelijk werken tot het verkrijgen van kennis en waarheid.

Eén band — dat durf ik wel beweren — verbindt ons thans reeds: de lust tot onderzoek en arbeid, het ijverig streven naar het licht der wetenschap. Daarin kan de grondslag gelegen zijn voor de schoone toekomst, welke ik mij voorstel. Verleent mij uwe hulp, wanneer ik van mijne zijde pogen zal, uwe achting en vriendschap te verwerven.

Ik weet het wel dat ik op verre na nog niet zijn kan, wat mijn voorganger, als beoefenaar der wetenschap en als vriend, voor zoo velen uwer geweest is. De ledige plaats van SCHROEDER VAN DER KOLK in uw midden moge door mij aangevuld worden, in uw hart blijft gij het gemis van zulk een ambtgenoot diep gevoelen. Maar houdt het uitzigt op dezelfde belangstelling en vriendschap, welke u aan hem verbonden, voor mij geopend, en met vrcugde en hoopvolle verwachting zal ik mij inspannen, om met u werkzaam te zijn aan de ontwikkeling der wetenschap, en den bloei onzer Hoogeschool.

Uwe aanwezigheid te dezer plaatse, Hooggeleerde HALBERTSMA! vervult een mijner innigste wenschen. Ik zal niet breed uitweiden over hetgeen gij voor mij geweest zijt, toen ik drie jaren onder uwe leiding vooral de ontleedkunde van den mensch beoefende. Ik wil u geene ijdele lofuitingen toezwaaijen over uwe verdiensten als wetenschappelijk ontleedkundige. De schoone inrigting voor ontleedkundig onderwijs, welke een sieraad van Leiden's Hoogeschool vormt, en vooral door u werd wat zij is, en de alom erkende degelijkheid van uw onderwijs zijn er bewijzen genoeg van.

Maar ik wil u dank zeggen voor uwe belangstelling, voor uwe raadgevingen, voor uwen vriendschappelijken omgang, waarin ik mij zoo zeer verheugde, en welke, met de herinnering aan de opregte vriendschap van den kundigen en talentvollen BOOGAARD, mijn verblijf te Leiden een der aangenaamste tijdperken van mijn leven hebben gemaakt. Ik acht het een gelukkige omstandigheid, dat ik tot het onderwijs der ontleedkunde geroepen word, na met u ontleedkunde beoefend te hebben; en ik stel mij van eene voortdurende wetenschappelijke en vriendschappelijke betrekking tusschen ons, veel goeds en aangenaams voor. Blijf mij daarom dezelfde gezindheid toedragen. Het zal mijn ernstig streven zijn, steeds uw vriend te mogen blijven.

Met vreugde begroet ik ook bij deze plegtigheid zoovele belangstellende vrienden, van heinde en verre opgekomen. Met u Zeergeleerde Heeren MOLEWATER ¹⁾, POLANO en SCHMIDT mogt ik eenige jaren werkzaam zijn in eene inrigting, waar mij zulk eene schoone gelegenheid tot ziekenwaarneming, en tot ziektekundig-ontleedkundig onderzoek werd aangeboden. Dankbaar herdenk ik er aan, hoeveel vruchten ik daarbij plukte van uwe ruimere ondervinding, en rijke geneeskundige kennis. Met welgevallen bemerk ik het nog zoo dikwijls, dat onze vriendschappelijke omgang niet alleen voortgebracht werd door gemeenschappelijke werkzaamheden en wetenschappelijke oefeningen; maar dat een hechte band van belangstelling en vriendschap

¹⁾ Dr. MOLEWATER was verhinderd de plegtigheid bij te wonen.

ons heeft blijven vereenigen. Op het voortduren dier wederzijdsche gezindheid stel ik den hoogsten prijs.

Niet minder geldt die groet u allen, vrienden van vroegeren en lateren tijd. Hoe streekend is het denkbeeld dat onze gewaarwordingen weerklink vinden bij zoo vele anderen; dat er onder alle omstandigheden des levens harten voor ons kloppen, die in ons geluk eene vermeerdering hunner levensvreugde vinden, en bij teleurstellingen of rampen door woord en daad den zinkenden moed weder opwekken.

Moge onze belangstelling in elkanders wetenschappelijke studiën steeds licht verspreiden over onzen levensweg, en de warmte van het vriendenhart voege daarbij hare koesterende stralen, om ons zóó de hoogste genietingen des levens te schenken.

Gij, waarde vader ¹⁾! smaakt op dezen dag een genot dat door geen woorden kan omschreven worden. Want ik weet dat het geluk uwer kinderen voor u het hoogste genot, de zoetste belooning van uw streven is. Door belangstelling en aanmoediging hebt gij mijne studiën bevorderd, door raadgeving en vaderlijken zorg mij gesteund en geholpen. De herinnering aan ieder mijner vroegere levensdagen is mij eene verlevendiging van uwe liefde, en stelt mij ontelbare blijken uwer onvermoeide pogingen voor mijn welzijn voor den geest. Heeft mijne bevordering tot een eervollen en aangename werkkring de kroon gezet op

¹⁾ Door ongesteldheid was de aangesprokene afwezig.

die pogingen, niet minder moge in de toekomst uw levensgenot steeds door aangename indrukken worden verhoogd. Daarin ligt de wensch opgesloten voor uw huisselijk geluk, waarmede dat uwer kinderen zoo naauw verbonden is.

Met gretigheid en met vertrouwen wend ik mij ten slotte tot u, Wel-Edele Heeren Studenten aan deze Hoogeschool, Wij mogen elkander nog zoo goed als onbekend zijn, toch ontbreekt het niet aan vereenigingspunten tusschen ons; en er zijn vele omstandigheden welke mij met zekerheid doen verwachten, dat er al ras tusschen u en mij wederzijdsche welwillendheid en genegenheid ontstaan zullen. De leeftijd kan geen noemenswaardig verschil tusschen ons vormen; verschil van streven en bedoelingen kan ons geenszins scheiden. Want ons aller begeerte is: kennis en ontwikkeling. Dat blijft de begeerte van elk wetenschappelijk mensch, hij moge aanvang in het beoefenen der wetenschap, hij moge in vergelijking met anderen gevorderd zijn. Het menschelijk weten toch wordt nimmer volkomen; maar wie langer gearbeid, wie reeds zooveel mogelijk verzameld heeft, kan van zijnen oogst mededeelen aan anderen die nog pas hun veld gaan beploegen. Hij kan voor hen de moeilijkheden verminderen, door opmerkzaam te maken op de beste wijze om ze te overwinnen; hij kan den weg aanwijzen, welke het aangenaamst en het veiligst is. Zietdaar, hoe ik mij de verhouding voorstel tusschen Studenten en Hoogleraar.

Maar daarom vraag ik van u in het bijzonder, studenten in de geneeskunde, tracht gij de overeenstemming,

welke ik reeds tusschen ons meen te zien, te versterken door belangstelling in, en ijver voor uwe wetenschap, door mij met welwillendheid en genegenheid te ondersteunen, wanneer ik van mijne zijde zal pogen uwe studiën te leiden, te veraangenamen, en zoo vruchtbaar mogelijk te maken. Gij hebt het in dit uur gehoord, hoe stelselzucht en slaafsche navolging de ontwikkeling der wetenschap belemmerden. Het kan mijn doel dus alleen zijn, te trachten u den regten weg aan te wijzen tot zelfstandige en vrije studie. Want vrijheid is de leus, waarmede elk weldenkend mensch instemt, wanneer zij vol en hoog ons uit de studentenborst en het studentenleven tegenklinkt. Eigen onderzoek en vrijheid van redenering — wie zou ze in onze dagen niet vereeren. Alleen de banden der orde en der waarheidsliefde blijft de geest daarbij als noodzakelijk erkennen. Op u, edele jongelingen, wier bestemming en wier lust de beoefening der wetenschap is, rust in het vervolg de schoone taak, die beginselen toe te passen en te verspreiden. Zoo gij er naar streeft, daarvoor bij uwe academische studiën den grondslag te leggen, zullen wij te zamen met zelfvoldoening arbeiden aan de bevordering van onze wetenschappelijke ontwikkeling en van den roem der Utrechtsche Hoogeschool.

IK HEB GEZEGD.
